

Р е ц е н з и я

на дисертационния труд на тема „Етотическа аргументация:
опит за класификация на аргументите“ на Методий Андреев
Рождественский

Рецензент: проф. Витан Стефанов

Методий Рождественский е редовен докторант в катедра Реторика при Философски факултет на СУ „Св.Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д-р Величко Руменчев.

Дисертационният труд се състои от въведение, три глави, заключение и библиография. Глава първа е посветена на „Етотическа аргументация“, втора глава е на тема „Аристотел за убеждаването с характер и етотическа аргументация в „Реторика“ и трета глава „Класификация на етотическите аргументи“. Обемът на дисертацията обхваща 362 страници, като трета глава, която по същество отговаря на замисъла на дисертационния труд, личащ и от заглавието, е половината от обема –около 170 страници. В библиографията са посочени 228 заглавия на български, руски и английски език. Развитите идеи в текста дават основание да се твърди, че литературата е реално ползвана.

Дисертантът е избрал съчетаването на структурно- исторически подход към темата. Такъв подход предполага много добро познаване на историята на изследваната тема, което той недвусмислено демонстрира, съвременното състояние на изследователски интерес, което също е безспорно, както и което е особено важно, обосноваване на собствена теза. Така че, пред читателя е едно мащабно и оригинално изследване, което е първо по рода си в българската литература, с претенции да преодолее недостатъци и едностранчивости на съвременни водещи автори по тази проблематика.

Особено впечатление прави фоновото историческо и културологично знание и методологическа култура. М.Рождественский е подготвен за

всеки анализиран тип проблеми, какъв тип методологически инструментариум да използва: историко-херменевтичен, историко-реконструктивен, системно-интерпретативен. Пред нас наистина е един завършен изследовател, чието присъствие в областта на реториката ще бъде забелязано не само у нас.

Авторът в началото прави необходимите концептуални и терминологични уточнения. Първо, той се разграничава от традиционното разбирането за аргументите *Ad Hominem* като вид непозволени и незаслужаващи доверие и дори осъдителни. Напротив, „доводите, визиращи човека, неговите действия, мотиви, характер и авторитет, имат решаващо място в практическата аргументация“. Ч о в е ш к о т о действие с неговите елементи и структура е онази предметна предпоставка, около която, както той казва се „центрира“ практическата аргументация и от която ще се изведе /освети/ правомерността на аргументите *Ad Hominem*. Но М. Рождественский бързо прави терминологическото уточнение, че макар термините *Ad Hominem*, „аргумент към човека/личността“, „аргумент от характера и „аргумент от етоса“ или „етотически аргумент“ като принципно тъждествени, той запазва за *Ad Hominem* наложилото се значение на негативен довод, като го нарича още „негативен етотически аргумент“. Дисертантът замества от А.Бринтън термина „етотически аргумент“ като общ термин, обособяващ аргументите към човека в отделен клас. Сетне се уточнява съдържанието на понятията, свързани с етотическото доказателство – характер, човек, личност. Осъзнато е, че една съвременна реторична теория трябва да изгради свой понятиен апарат, който да и определи методологическо и предметно място под слънцето на науката.

Първа глава всъщност е посветена на методологически и терминологически експликации на понятието като „етос“, „личност“, „характер“, „действие“, „ангажименти“, „авторитет“, „обстоятелства..“, които да са основа за определението на понятието „етотически аргумент“. В дебат с водещи изследователи по проблемите на Новата реторика - като Бринтън, Фортенбах, Кенеди, Перелман... М.Рождественский разграничава „убеждаване с характер“ от „етотическо

доказателство/аргумент.” Първото е по-широко и обхваща силогистични доводи от характера, демонстриране на нрав чрез стил, емоции., докато етотическото доказателство „ще наричаме аргумент, който прави позоваването на характера на даден човек или негови части, тоест е един от елементите на убеждаването с характер“.

В реализиране на заявената цел дисертацията да се разглежда като пресечна точка на история на реториката и теория на аргументацията М. Рождественский освен, че се позовава на реторичните традиции в Индия и Китай, основателно посвещава втора глава на Аристотел. И тук, при анализа на Аристотел се запазва един похвален момент реторическата аргументация да се свързва със съответния историко-културен контекст, който като фон изгражда панорамен обяснителен поглед, което е и основанието му да твърди, че без такъв контекст не може да се изгради дълбинно разбиране на Аристотеловия принос в Реториката.

Авторът след като намира за непълни и еkleктични предлаганите класификации предлага класификационен модел с претенция за систематизиране на различни позиции и тяхното интегриране в една програма за оценка на аргументацията от гледна точка на слушателя и ефективната употреба от гледна точка на оратора.

Като отправна историческа точка два са източниците: 1. фолклорните паремии – поговорки, крилати изрази., които присъстват във всички културни традиции; 2. Аристотел, който, според дисертанта, е първият древногръцки автор, коцептуализирал убеждаването с характер като ядро на реторическата аргументация.

Принципите върху, които гради класификацията са:

-положителни и отрицателни аргументи, които се разглеждат като общ клас аргументи.

-Етотическият аргумент - описващ човека „независимо от външната експликация на разсъдението.“ А „Аргумент към човека, аргумент на личността, етотически аргумент, довод от характера и *Ad Hominem* са същностно едно и също нещо.

- Моделът за оценка и ефективна употреба на реторическата аргументация пък е „базиран на фолклорните паремии“, включващ стандарти на

ангажимента, правила за водене на дискусия, позиция на слушащия и позиция на говорещия. Сентенциите като промислен синтезиран човешки опит играят ролята на опорните точки в речта, спрямо които се съотнася за измерване /оценяване/ един или друг елемент от реторическата аргументация като притежаван или непритежаван, с положителен или отрицателен знак, откъдето авторът, от една страна се придържа към античната традиция, а от друга – към „фолклорната реторика“ на Ю.В.Рожественский.

Обръщането към фолклорните паремии е поради тяхната изначална реална базовост, проиграна исторически във всички културни традиции.

Авторът реализира целта да се излезе от частния и локален характер на един диалог и се отиде към цялостно /и историческо/ възпроизвеждане на целеполагащия човешки живот.

В к л а с а етотически аргументи се откроява така наречения общ етотически аргумент, който може да бъде пример, качество или лично име тоест, което може да характеризира ц я л о с т н о даден човек. “човекът може да се разглежда като съвкупност от ангажменти, дела и качества и като субект, който носи отговорност за всички тях.” /с.206/

Видовете етотически доводи М.Рожественский дели на основни и второстепенни. Към първите спадат: общ етотически аргумент, аргумент от качествата, аргумент от делата, аргумент от ангажимента, аргумент от авторитета. Към вторите: обстоятелственият аргумент и като негов подвид – генетически аргумент.

Класификацията е изградена на четири нива:

Първо-т е о р е т и ч н о , на което се дават общите характеристики на аргумента.

Второ ниво на п а р е м и и т е .

Трето ниво на а р г у м е н т а т и в н а т а у п о т р е б а на довода.

Четвъртото ниво е н а р е т о р и ч е с к а т а с т р а т е г и я . То е нивото на изграждане на цялостния етос, взаимодействието на отделните етотически аргументи.

Нека пак кажем, че аргументите следват един предварително приет модел на структурата на човешката дейност като целеполагаща. Авторът

обаче си дава сметка, както и другите автори /например Перелман/, че имаме огромни проблеми по възпроизвеждане на човешката същност и нейната цялост и динамичност, възпрепятстващи изграждането на окончателна или изчерпваща класификационна система на аргументите.

Доколкото авторът вижда основният недостатък на съвременното състояние на реторичната проблематика в немаркиране границите на реториката чрез интерпретиране аргументите към човека като изцяло реторически доводи и оттук поставената задача е именно да очертае тези граници, въпросът е тази задача реализирана ли е в дисертационния труд.

Категорично М.Рождественский прави решителна стъпка в тази посока със самосъзнанието, че има още много да се прави. Експлицирането на характера и човешкото действие, зад което стоят ценностни системи на индивида, групата или обществото, като структурните елементи и на практическото разсъждение очертават предметните граници на реториката. Но към тези граници са изявени претенции и от други науки като етика, психология, социология, езиковедие и за ограничаване реторическия предмет има какво да се желае.

Безспорно реторичното разсъждение е неотразим маркер от този вид науки, но пък трябва да се изяснят взаимоотношенията с логиката. Когато стане дума за разсъждение логикът търси умозаключителни схеми /логически формули/. А такива априори има. Малко е изненадващо, че когато авторът навлиза в мисловният свят на древните гърци не обръща внимание на отделието на истината и мнението, което за първи път се извършва именно тук и което разделение в значителна степен формира предмета на логиката и реториката, но и ражда проблемите между тях и „неформалните заблуди“ и по-специално недоверието към аргументите за *Ad Hominem*. Но понеже това разграничение е добре известно и подчертавано по начин, който, според автора, хвърля сянка върху „етичността“ на Аристотеловите разсъждения в „Реторика“, той подчертава, че Аристотел не омаловажава съдържателното реторико-диалектическо разсъждение за сметка на логическото. Основната задача,

която дисертантът си поставя не е да дискутира предмета на логиката и реториката, а да изведе онези способности за убеждаване чрез етоса, които да станат основа за класифицирането на етотическите аргументи.

Ако емоциите, интересите, ползата...концентрират проблемите на реториката със социални и хуманитарни науки, то истината и схемите на разсъждение, смисъла и значението на думите концентрират проблемите с логиката и философията на езика.

Логиката не може да има претенции към съдържанието на реторичната аргументация – характера, елементите на действието и пр. Тя има претенции към формалната валидност на разсъжденията, към коректното използване на логическите правила. Тя прави строго разграничение между категоричен и вероятностен извод. Последният може да бъде резултат от схемите на аналогията, сравнението, индукцията... Съвсем правомерно е и използването на паремииите, като вид ентимеми в реторичната аргументация. В логиката е ясно, че от верни предпоставки могат да се правят неверни изводи и обратното-от неверни предпоставки-верни изводи, откъдето оспорването на предпоставките не влече логически оспорване на извода и обратното.

Прави впечатление, че авторът никъде не се позовава на каквито и да било логически техники и правила. Когато изгражда класификацията на етотическите аргументи никъде не става въпрос за логическите правила при класификацията. Например не се позовава на изискването за изчерпателност на елементите в класификацията, макар всъщност точно по този пункт се опитва да се отграничи от другите автори, че тяхната класификация е непълна. Не се позовава и на е д и н н а т а основа върху, която трябва да се гради всяка класификация. Не е обърнал внимание на ролята на двуичния принцип чрез, който де-факто класифицира. Например общият етотически аргумент може да бъде с и л е н или с л а б , двата основни контекста, които той извежда като характерни при Аристотел за разгръщане на реториката, които нарича н е у т р а л е н /когато липсва противник/, а другия – с б л ъ с ъ к на характери. А конфронтацията в

реторичната реч сама по себе си също съдържа двучни позиции.

Ще си позволя да посоча как използването на двучния принцип може да ни отпрати към още една полезна ниша на аналогия- тази с военната практика. „Представянето на два ярко контрастиращи етоса е самото сърце на реторическата практика“, казва той. Живата реторична реч най-често е конфликтна, е вид война, война чрез слово за значението на словото. Защото всяка дума е програма за действие. Война за освобождаване на собствената територия на погазеното добро от противник, който не познава чест и достойнство и разширяване границите на доброто и справедливостта върху територията на обвинителя, разобличен като порочен по природа/характер/. И като при всяка война, успешната тактика е внезапността - пренасяне войната на другата територия чрез Прокаталипса /предварително унищожаване/, блокиране аргументите на противника и последния да се озове в изцяло отбранителна позиция. Стратегия позната още от Античността, на която дисертантът отделя специално внимание.

Не случайно наистина още древните са забелязали, че живата реторична аргументация по-често има формата не на игриво състезание, а на конфликтна военна игра. Не е случайно използването и в реторичната теория/включително и от дисертанта/ на термини валидни във военните практики - стратегия, тактика, субординация на аргументите /арсенала от оръжие/, контекстуалното им използване /обстоятелствата, вид противник, слушател../ и т.н. А във войната – все едно какви са били средствата - както знаем „Победителите не ги съдят“. Виновният е победеният.

Но както посочих, дори и от логическа гледна точка победителят не може да бъде упрекван за некоректност, защото от верни предпоставки могат да се правят неверни заключения и обратното, откъдето оспорването на предпоставките не влече логически оспорване на извода и обратното.

Разграничението от софистиката, което прави М.Рождественский е съвсем правомерно. Както и като технология за формиране на заблуди. Но точно тук е крехката граница между реторика и софистика, манипулация... позволено ли е непозволеното /неистината, скриването на истината../ и

обратното. Няма защо да се позоваваме на примери от военната практика при военните командири по време на война, за които често целта оправдава средствата.

Нали, пак да повторим, пък били и оратори- „Победителите не ги съдят“ и „Горко на победените“.

О текста на дисертацията оставам с впечатлението, че взаимоотношенията между логика и реторика като че ли не са съществени или най-малкото не са изяснени. Това съвсем не е така. Но съм убеден, че и двете науки има какво да се поучат една от друга. Логиката, каквато е традицията идваща от Аристотел, имаща за свой централен проблем логическото следване и отгук неангажирана със съдържанието, по дефиниция предоставя терен за очертаване предмета на реториката и тя - реториката ще отговаря за истинността на аргументите. Проблемът като че ли е в това, че личността е вместилище на аргументи и самата тя чрез характера /в най-широк смисъл/ е в този обем /клас/ от аргументи, тоест едновременно носи аргументите на които безпристрастно /интерсубективно/ да се позове. Едновременно трябва да се позовава и произнася /квалифицира/.

Реториката от своя страна трябва по-детайлно и в динамичен план да разкрие елементите и структурата на реторичния силогизъм, подобно на структурата на правния силогизъм и да припознае тази структура в комуникативния акт като дейност по запълване на празни елементи в тази структура.

Ще си позволя препоръка към дисертанта да представи в таблица класификацията, тоест в една нагледна формална рамка. От нея би могло да се експлицират по-ясно по-строги зависимости и нагледно да се очертаят връзките на зависимост между отделните аргументи, и то едновременно в структурен и времеви /разгръщаш/ план. Така например х а р а к т е р ъ т би бил представим като фактор от предпоставка тип конюнкция, който прави валидно основанието, придава му капацитет /цялостност/ за извършване на действието в постигане на целта. Би могло да се илюстрира как липсата на характер, макар да са налице разумни цели и приведени адекватни средства, тоест да е налице разумно, рационално

логически и епистемологически обосноваване на целта и средствата, да е еквивалентно на умножаване на каквото и да било число с нула.

Като обобщение –дисертационният труд „Етотическа аргументация: опит за класификация на аргументите“ е мащабно и задълбочено изследване на реторическата аргументация. Заявените цели за класификация на аргументите наистина са с реализиран евристичен модел, който систематизира постиженията на водещи автори предлагащи подобни системи на класификация. Авторът си дава сметка за нерешени проблеми и вижда в предлаганият модел отворени пътища за нови изследователски полета. Препоръчвам изследването да бъде публикувано.

Отвореното изследователско съзнание на М.Рождественский , демонстрираната аргументативна култура, задълбоченото познаване на историята на изследвания проблем и съвременните му трактовки са убедителен атестат за проникновен и евристичен ум. Авторефератът реално отразява съдържанието и структурата на дисертацията. Заявените приноси моменти са по-скоро част от постиженията, които читателят – според профила на компетентност – може да припознае след прочитане на целия текст.

Качествата на дисертационния труд убедително покриват критериите за научната и образователна степен доктор по философия и аз апелирам към членовете на журито единодушно и без колебание да гласуват за този избор.

05.06.2011 г.

проф. д-р В.Стефанов: